

Ede timoun yo fè fas ak dezas

FEMA

**American
Red Cross**

Bwochi sa a ofri paran, moun ki bay swen ak lòt adilt yo kèk sijesyon sou fason pou ede timoun yo fè fas ak efè yon dezaz genyen, epi tou sou fason pou prepare anvan yon dezaz frape.

Ede timoun yo fè fas ak dezas

Timoun yo kapab pè anpil lè yon dezas frape, e aprè sa konpòtman kèk timoun konn chanje.

Pou pi fò timoun yo, chanjman sa yo ap lejè, yo pap dire lontan e y ap diminye avèk letan. Men si yo vin sonje sa k te pase a, yo kapab santi yo boulvèse e konpòtman yo kapab vin chanje ankò. Gade sèn dezas nan televizyon kapab bay timoun yo gwo tètchaje, espesyalman pou timoun ki pi piti yo.

Timoun piti yo kapab retounen ap pipi nan kabann, gen pwoblèm pou dòmi, pa vle separe avèk moun k ap pran swen yo. Timoun ki pi gran yo kapab montre plis kòlè, yo gen dwa gen difikilte konsantre lekòl e yo kapab vle pase plis tan pou kont yo.

Gen kèk timoun ki pi frajil, e jan yo reyaji a kapab pi serye e li ka dire plis tan.

Men kèk faktè ki ka fè yon timoun pi frajil:

- ♦ **Yo pase dirèkteman anba dezas la**
Sa gen ladan l lè yo evakye yo, lè yo wè moun ki blese oswa ki mouri, lè yo menm yo blese, ak lè yo santi vi yo an dajè.
- ♦ **Yo pèdi yon moun**
Sa gen ladan l lè yon fanmi yo, yon bon zanmi oubyen yon bèt yo renmen blese oswa li mouri.
- ♦ **Yon estrès k ap kontinye akòz efè segondè desaz la**
Sa gen ladan l lè y al rete yon lòt kote pou yon ti tan, lè yo pèdi kontak avèk zanmi ak vwazen, lè yo pèdi yon seri bagay ki enpòtan nan je yo, lè yon paran pèdi travay li, lè gen pwoblèm kòb pou retounen viv fason yo te konn viv anvan an.
- ♦ **Yo te gen tan pase anba yon dezas oswa yon lòt dram**

Jan paran e moun ki pran swen yo reyaji e jan yo fè fas ak yon dezas oubyen yon sitiyasyon ijans kapab afekte jan timoun yo reyaji. Lè paran, moun ki pran swen yo oubyen lòt fanmi yo kapab aji avèk kè poze ak asirans, se yo menm ki ka bay timoun yo plis sipò. Yon fason pou bay timoun plis asirans e fè yo santi yo gen kontwòl, se lè ou kite yo patisipe nan preparasyon plan fanmi a pou dezas la (gade paj 7).

FASON TIMOUN YO DEVAN DEZAS

Sa ki vin apre yo se kèk reyaksyon timoun yo konn genyen aprè yon dezas. Menm si deskripsyon sa yo konn rive souvan, gen yon seri timoun ki ka pa gen youn nan konpòtman sa yo, e gen lòt ki ka aji lòt fason yo pa mansyone la.

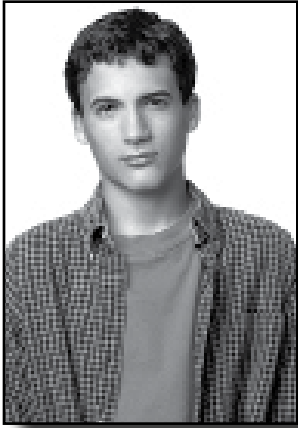
DEPI NESANS JISKA 6 AN

Menm si ti bebe yo pa konn ki mo pou dekri sa yo santi a, yo ka sonje l. Men kèk fason yo ka reyaji: yo ka fache pi rapid, yo ka kriye plis oubyen yo ka vle pou yon moun kenbe oswa dolote yo plis. Timoun ki poko al lekòl oswa ki nan matènèl kapab santi moun pa ka ede yo, yo ka santi yo pa ka fè anyen e yo kapab pè separe avèk moun k ap pran swen yo.

DEPI 7 AN JISKA 10 AN

Timoun ki pi gran yo ka konprann sa sa vle di pèdi yon bagay pou tou tan. Yo ka gen tètchaje ak detay dram nan, e yo kapab vle pale de sa san rete. Sa ka fè yo manke konsantre lekòl epi afekte nòt yo. Timoun gen dwa tandè kèk enfòmasyon ki pa kòrèk nan bouch kamarad yo, e se paran yo ki pou korije enfòmasyon sa yo. Yo kapab pè dezas la pral retounen e yo kapab santi yo tris oswa an kòlè.

DEPI 11 AN JISKA 18 AN

Lè timoun yo kòmanse gen plis matirite, jan yo reyaji a vin sanble ak jan adilt yo reyaji. Adolesans lan se yon tan ki la pou pèmèt tinedjè yo devlope nan monn nan. Aprè yon dezas, monn sa a ka sanble pi danjere, san sekirite. Tinedjè yo ka reyaji ak yon seri konpòtman ki fè yon pran anpil risk, tankou kondwi tankou moun fou, bwè alkòl ak pran dwòg. Lòt timoun kapab vin pè kite kay la e evite aktivite sosyal.

Tinedjè yo ka santi yo pa ka jere emosyon yo, men yo pa ka pale de yo.

SA PARAN AK MOUN K AP PRAN SWEN YO KAPAB FÈ

Li enpòtan pou paran ak lòt moun k ap pran swen yo konprann ki sa k fè timoun yo boulvèse oswa pè. Men sa ki ka fè timoun yo plis pè:

- ◆ Yo pè pou evènman an pa rive ankò.
- ◆ Yo pè pou yon moun ki pwòch yo pa blese oswa pou l pa mouri.
- ◆ Yo pè rete pou kont yo oubyen separe ak fanmi yo.

Paran ak moun k ap pran swen yo kapab ede timoun ki pa konprann byen risk ak danje yo lè yo rekonèt sa ki enkyete timoun yo e jan yo wè sitiyasyon an. Lè y ap pale sou plan preparasyon yo genyen, sa ka fè yon timoun santi l plis an sekirite.

Tande sa timoun nan ap di a. Si yon timoun piti poze kèk kesyon sou sa k te pase a, se pou w reponn yon fason ki senp, san bay tout detay yon timoun ki pi gran

oswa yon adilt ta bezwen konnen. So you timoun gen difikilte pou l eksprime sa l panse oubyen sa l santi, mande l desine yon imaj oswa rakonte yon istwa sou sa k te rive a: sa ka ede yo.

Men sa paran ak moun k ap pran swen yo ka fè:

- ◆ Ankouraje pitit ou yo pale epi tande yo lè y ap pale sou sa k bay yo pwoblèm.
- ◆ Ak kè poze, bay kèk enfòmasyon ki vre sou dezas la epi pale sou plan nou genyen pou n kenbe yo an sekirite.
- ◆ Fè pitit ou yo patisipe lè n ap mete ajou ni plan fanmi nou pou dezas ni bagay nou bezwen sere pou dezas (gade paj 7-9).
- ◆ Pratike plan nou.
- ◆ Fè pitit ou yo patisipe lè w ap bay yo yon seri travay espesyal pou fè yo konnen yo ka ede retabli vi fanmi a ak vi kominote a.
- ◆ Pase plis tan avèk pitit ou yo
- ◆ Repran rutin nou te genyen chak jou pou travay, lekòl, jwe, maje ak poze.

Siveye e limite sa fanmi w wè nan medya

Enfòmasyon medya yo bay ka fè timoun yo santi yo plis pè, konfi e boulvèse. Se yon bagay ki pi vre toujou pou yon gwo dezaz oubyen yon atak teroris, lè gen anpil dega k fèt e anpil moun ki mouri. Espesyalman pou timoun ki pi piti yo, yo ka vin kwè evènman an ap repete plizyè fwa lè y ap plede gade imaj evènman sa a.

Paran ak moun k ap pran swen yo ta dwe disponib pou ankouraje kominikasyon an e pou bay esplikasyon lè yo kite timoun you gade televizyon oswa itilize entènèt si gen imaj oswa enfòmasyon y ap montre sou dezaz la.

Paran yo kapab limite enfòmasyon yo menm tou yo wè nan medya ki te ka lakòz yo boulvèse.

Itilize rezo sipò

Paran ak moun k ap pran swen yo ka ede timoun yo pi byen lè yo konprann pwòp santiman pa yo e lè yo vin devlope kèk mwayen pou fè fas ak sitiyasyon an. Yon fason pou fè sa se bati e itilize sistèm sipò sosyal ak fanmi, zanmi, òganizasyon kominotè, institisyon ki sot nan relijyon ak lòt resous. Lè yon dezaz frappe, yo ka apiye yo sou sistèm sipò sa yo pou ede yo jere jan yo reyaji a. Konsa, paran ak moun k ap pran swen yo vin gen plis kapasite e yo vin pi disponib pou soutni pitit yo.

Si yon timoun kontinye boulvèse anpil poutèt sa k te pase a, oubyen si jan l reyaji a vin antrave travay lekòl la oswa relasyon li genyen lakay li oubyen ak zanmi l yo, li te ka bon pale sou sa ak doktè fanmi a oubyen ak yon espesyalis lasante mantal ki travay anpil ak timoun yo.

PREPARE FANMI W

Prepare pou yon dezaz ede tout moun nan fanmi aksepte ke dezaz yo konn rive e ke yo ka fè fas ak yo. Fanmi yo ta dwe travay ansanm pou idantifye e rasanble resous ki nesèsè pou okipe bezwen fanmi a pandan e aprè yon dezaz. Lè moun yo santi yo prepare, yo fè fas pi byen ak sitiyasyon an.

Men ki sa pou fè pou prepare ak fanmi w:

Pran enfòmasyon

- ♦ Rele biwo jesyon ijans ki nan zòn pa w oswa biwo Lakwa Rouj Ameriken ki nan zòn pa w epi mande yo ki danje ki egziste nan kominote w e ki risk ou genyen ak danje sa yo. Se pou w aprann sou plan entèvansyon kominote a, plan ak itinerè evakyasyon yo, sistèm alèt kominote a ak edifis ki toupre w kote moun yo kapab jwenn proteksyon anba dezaz.
- ♦ Aprann sou plan ak mezi ijans ki nan zòn kote ou menm ak fanmi w pase tan. Kote sa yo gen kote ou travay la, lekòl ak kote yo pran swen timoun yo.

Kreye yon plan dezaz pou fanmi a

- ♦ Pale ak fanmi w sou danje ki te gen dwa afekte zòn pa w, sou posibilite pou evakyasyon oswa pwoteksyon kominote a, epi sou sa pou fè si y ap itilize yo.
- ♦ Deside ki kote pou nou reyini nan yon ka ijans. Deside yon kote ki toupre kay la pou ijans ki rive bridsoukou, tankou dife, epi yon lòt kote ki pa nan vwazinaj la pou lè w pa ka retounen nan kay la.

- ♦ Mande yon zanmi oubyen yon fanmi ki pa rete nan vil pa w pou sèvi kòm kontak ijans. Aprè yon dezaz, tout manm fanmi a ta dwe rele moun sa a epi fè l konnen kote yo ye.
- ♦ Etabli yon plan kominikasyon kote chak manm fanmi a konnen ki jan pou kontakte youn lòt. Ou ka jwenn yon fòmilè pou ekri enfòmasyon sa yo sou www.ready.gov oubyen sou www.redcross.org/.
- ♦ Pran dispozisyon pou bèt fanmi w yo nan plan dezaz pou fanmi a.
- ♦ Pratike plan an.

Aprè ou fin devlope plan w, w ap bezwen pratike l epi kenbe l. Pa egzanp, poze kèk kesyon pou asire w ke fanmi w sonje ki kote pou yo reyini, nimewo telefòn yo ak règ sekirite yo.

Rasanble yon twous founiti pou dezaz

Chak fanmi ta dwe rasanble yon twous founiti pou yon dezaz epi kenbe l ajou. Twous sa a ka ede fanmi w rete an sekirite epi pi alèz pandan e aprè yon dezaz. Menm si ajan lokal ak travayè k ap pote sekou yo ap la aprè yon dezaz, yo pap ka jwenn tout moun yon sèl kou. Lè fini, si w dwe evakiye bridsoukou, gen lè ou pap gen tan achte oswa chèche founiti ou menm ak fanmi w pral bezwen.

- ♦ Sere bagay w ap bezwen nan yon bagay ki fasil pou pote, tankou yon valiz ou ka pote fasil oubyen yon sakado, lè fini mete yon etikèt ki klè sou li.
- ♦ Mande pitit ou yo ki bagay yo ta renmen sere nan twous la, tankou liv, jwèt oubyen manje ki pa perisab.
- ♦ Pa bliye mete:
  - Yon rezèv manje ki pa perisab pou twa jou ak yon ouvbwat.
  - Yon rezèv dlo pou twa jou (yon galon dlo pou chak moun pou chak jou).
  - Yon radyo oubyen yon televizyon pòtatif ki mache ak pil, ak pil ranplasman.
  - Flach ak pil ranplasman.
  - Yon bwat ak yon manyèl premye swen.
  - Fotokopi kat kredi ak kat idantifikasyon.
  - Atik pou pwòpte ak ijyèn (dezenfektan pou men, ti sèvyèt ki imid, papye twalèt).
  - Alimèt nan yon bwat enpèmeyab.
  - Yon siflèt.
  - Rad, kouvèti, akseswa kizin ak istansil pou fè manje.
  - Atik espesyal, tankou medikaman doktè a preskri w, linèt ak pil pou machin pou moun ki pa tande byen.
  - Atik pou ti bebe yo, tankou lèt an poud, kouchèt, bibron ak sousèt.
  - Zouti, bagay pou bèt fanmi a, yon kat pou zòn kote ou rete a ak lòt bagay fanmi w ap bezwen.
- ♦ Mande pitit ou yo pou yo fè w sonje mete twous ou a ajou; yo ka fè sa si y ap make dat sou yon kalandriye pou ou ka revize e mete twous la ajou.
- ♦ Eseye mete founiti pou yon ka ijans nan chak machin ou genyen e nan kote ou travay la.

Pou konnen plis

Pwogram preparasyon fanmi ak kominote ki sot nan Ajans Federal pou Jesyon Ijans (Federal Emergency Management Agency) avèk edikasyon kominote pou dezaz ki sot nan Lakwa Rouj Ameriken (American Red Cross) se efò ki fèt nan tout peti a pou ede moun yo prepare pou tout kalite dezaz.

Pou jwenn plis enfòmasyon, tanpri kontakte biwo jesyon ijans ki nan zòn pa w oswa biwo Lakwa Rouj Ameriken ki nan zòn pa w. Ou ka jwenn bwochi sa a ak dokiman pou fè preparasyon ki mansyone anba yo sou entènèt, sou www.fema.gov ak www.redcross.org. Gen lòt dokiman pou fè preparasyon ki disponib sou sit sa yo, epi tou sou www.ready.gov.

Piblikasyon sa yo tou disponib si w rele FEMA nan 1-800-480-2520, oubyen pa kourye:

FEMA
P.O. Box 2012
Jessup, MD 20794-2012

Piblikasyon ki anba yo disponib nan biwo Lakwa Rouj Ameriken nan zòn pa w.

- ◆ Eske ou prè? Yon gid konple pou sitwayen yo ka prepare (IS-22)
- ◆ Prepare pou dezaz (FEMA 475) (Red Cross 658615)
- ◆ Prepare pou dezaz pou moun ki andikape ak lòt moun ki gen bezwen esepyal (FEMA 476) (Red Cross 658618)
- ◆ Manje ak dlo nan ka ijans (FEMA 477) (Red Cross 658613)

Esponsò lokal la se: